

พระเจ้าศรีธรรมโศกราช

พศ.ฉัตรชัย สุกระกาญจน์
อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

ในบรรดาเจ้าเมืองในภาคใต้ของประเทศไทย ตั้งแต่สมัยโบราณถึงปัจจุบัน จะเห็นไม่มีผู้ใดมีชื่อเสียงและเกียรติคุณขจรฉายไปไกลเท่า “พระเจ้าศรีธรรมมาโศกราช” หรือ “พญาศรีธรรมโศก” อันเป็นปฐมกษัตริย์ของนครศรีธรรมราชเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๘ หรือเมื่อ ๘๐๐ ปีที่แล้ว อย่างไรก็ตาม มีคำถามว่าพระเจ้าศรีธรรมมาโศกมาจากไหน และเป็นชาวใด

ในเรื่องนี้มีหลักฐานว่าด้วยตำนานเมืองและจารึกที่กล่าวถึงอยู่ ๔ ชิ้น ซึ่งพอจะตอบคำถามข้างต้นได้ จึงขอสรุปมาดังนี้

ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ตำนานฉบับนี้กล่าวว่าพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชเป็นกษัตริย์เมืองอินทปัตย์บุรีมาก่อน ต่อมาเกิดไข้ห่า (โรคระบาด) ในเมืองนั้นทำให้คนล้มตายจำนวนมาก ผู้คนที่เหลือตายจึงอพยพลงเรือสำเภามาขึ้นที่หาดทรายแก้ว ได้สร้างบ้านแปงเมืองขึ้นที่นั่น และสร้างสถูปเจดีย์ใหญ่สำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าขึ้นแล้วเปลี่ยนชื่อเมืองจาก “ตามพวลิงค์” มาเป็น “นครศรีธรรมราช” จนเมืองนี้กลายเป็นรัฐอิสระอีกแห่งหนึ่งในคาบสมุทรไทย

ตำนานเวียงสระและตำนานทุ่งตึก ตำนานฉบับแรกเรียกว่า “ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชฉบับเวียงสระ” พบที่อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ส่วนฉบับหลังเรียกว่า “ตำนานเมือง

นครศรีธรรมราชฉบับบ้านทุ่งตึก” พบที่อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา เนื้อความทั้งสองฉบับตรงกันว่าพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชเดิมเป็นพราหมณ์จากอินเดียชื่อว่า “พราหมณ์มาลี” ได้อพยพพร้อมน้องชายและพรรคพวกลงเรือสำเภาหลายสิบลำหนีการรุกรานจากพวกอิสลามจากอินเดีย มาขึ้นบกที่บ้านทุ่งตึก (เดิมอยู่ในเขตอำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา) ในขั้นแรกได้ตั้งชุมชนขึ้นที่นั่น อภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์พระนามว่า “พระเจ้าศรีธรรมมาโศกราช” ส่วนพราหมณ์มาลีผู้เป็นน้องอภิเษกขึ้นเป็น “พระมหาอุปราช”

ขณะที่พระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชสร้างเมืองยังไม่ทันเสร็จ ก็ถูกพวกอิสลามตามตีแตกอีก จนต้องทิ้งบ้านเมืองหนีมาตามลำน้ำตะกั่วป่า ข้ามเขาสก แล้วล่องแม่น้ำพุมดวงมาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มาตั้งอยู่ที่บ้านน้ำรอบ (ตำบลน้ำรอบ อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี) แต่เหตุที่ภูมิประเทศไม่เหมาะสม ประกอบกับเกิดไข้ห่า (โรคระบาด) จึงอพยพผู้คนไปตั้งที่เชิงเขาชาวปราบ ปลายคลองสินปุน (อำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่) ต่อมาได้ตั้งหลักแหล่งที่บ้านเวียงสระ (อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี) แต่ก็อยู่ได้ไม่นาน เพราะไข้ห่ายังไม่หายขาดต้องอพยพมาทางตะวันออก จนได้พบหาดทรายใหญ่อยู่ริมทะเล ภูมิประเทศและชัยภูมิดี มีลำน้ำและที่ราบเหมาะสำหรับการเกษตร ชื่อ “หาดทรายแก้ว” จึงได้สร้างบ้านแปงเมืองขึ้น พร้อมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ จัดระเบียบการปกครองแบบ “ธรรมราชา” แล้วเปลี่ยนชื่อเมืองตามสร้อยยี่สิบยี่สิบของพระองค์มาเป็น “นครศรีธรรมราช” ตั้งแต่นั้นมา

ตำนานทั้งสองฉบับนี้ยังกล่าวต่อไปว่าเมื่อจัดการปกครองที่อยู่กินของไพร่พลเสร็จเรียบร้อยแล้ว ได้ทรงปรึกษาพระเถระและหัวหน้าพราหมณาจารย์เพื่อหาอุบายป้องกันไข้ห่าซึ่งยังมีอยู่

บ่อยๆ พระเถระและหัวหน้าพรหมณาจารย์เห็น
พ้องกันให้ทำเงินตรา นโมตามตำหรับไสยเวทนา
ไปหว่านรอบเมืองลักษณะคล้ายพืธอาพาธพินาศ
เพื่อแก้ไขปัญหาโรคระบาด ตั้งแต่นั้น
นครศรีธรรมราชก็อยู่เย็นเป็นสุขตลอดมา

พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชได้ทรงสร้างเมือง
มีกำแพงป้อมปราการโดยรอบ มีเมืองขึ้นถึง ๑๒
เมือง เรียกว่า “เมืองสิบสองนักษัตร” ในการนี้ได้
ทรงกำหนดให้ใช้สัตว์ประจำปีนักษัตรเป็นตรา
ประจำเมืองดังนี้

๑. เมืองสาขบุรี ใช้ตราหนู (ชวด)
๒. เมืองปัดธานี ใช้ตราวัว (ฉลู)
๓. เมืองกลันตัน ใช้ตราเสือ (ชกาล)
๔. เมืองปะหัง ใช้ตรากระทาย (เถาะ)
๕. เมืองไทรบุรี ใช้ตรางูใหญ่ (มะโรง)
๖. เมืองพัทลุง ใช้ตรางูเล็ก (มะเส็ง)
๗. เมืองตรัง ใช้ตราม้า (มะเมีย)
๘. เมืองชุมพร ใช้ตราแพะ (มะแม)
๙. เมืองบันทายสมอ ใช้ตราลิง (วอก)
๑๐. เมืองสะอูเตา ใช้ตราไก่ (ระกา)
๑๑. เมืองตะกั่วถลาง ใช้ตราหมา (จอ)
๑๒. เมืองกระบะบุรี ใช้ตราหมู (กุน)

๑. จารึกดงแม่ นางเมือง จารึกนี้ขึ้น
ทะเบียนเป็นหลักที่ ๓๕ พบที่ดงแม่ นางเมือง
อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์ อายุตั้งแต่
พุทธศตวรรษที่ ๑๘ หรือเมื่อ พ.ศ. ๑๗๐๐ เศษ มี
ใจความกล่าวถึงราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราชแปลก
กว่าตำนานข้างต้น มีข้อความว่า เมื่อ พ.ศ. ๑๗๐๐
พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชโปรดให้มหาเสนาบดีชื่อ
ศรีภูณาทิตย์อินทรทวีป นำกระแสดพระราชนิโงการ
มายังพระเจ้าสุณัต์ผู้ครองเมืองชานยปุระให้ถวายที่
นาตามที่กำหนดไว้แล้ว พร้อมด้วยข้าพระ ช้าง ม้า
นาค และข้าของอีกจำนวนหนึ่ง เพื่อบูชาพระอิฐ

ของกมรแดงอัญชคตศรีธรรมมาโคกราชที่สวรรคต
แล้ว และได้ฝังพระอิฐไว้ในเมืองนั้น

ข้อความในศิลาจารึกหลักนี้ไม่ได้บอกไว้
ว่า พระเจ้าศรีธรรมมาโคกทั้งสองพระองค์มีความ
เกี่ยวข้องกันอย่างไร และพระเจ้าธรรมมาโคกพระ
องค์ที่ยังมีพระชนม์ชีพอยู่นั้นประทับอยู่ที่ใด จึงทำ
ให้นักประวัติศาสตร์วาดภาพเหตุการณ์ตอนนั้นขึ้น
ไปคนละทิศละทาง

ถ้าจะถามว่าพระเจ้าศรีธรรมมาโคกทั้งสอง
เกี่ยวข้องกันอย่างไร คำตอบเรื่องนี้ น่าจะยุติลงได้
ตามตำนานเมืองพัทลุง ซึ่งมีข้อความตอนหนึ่งว่า

“ณ ปีชวด ตรีนิกศ วันอาทิตย์ เดือนหก
แรม ๕ ค่ำ ไซร์ นางและเจ้าพระยาภิรมชาติ กลับ
มายังสทังบางแก้วเล่า แลกุมารก็เลียบดินดูจะตั้ง
เมืองบมิได้ เหตุหน้านั้นเข้าหาพันธุสักบมิได้ ก็ให้
(มา) ตั้งในเมืองนครศรีธรรมราช แลยังพระศพ
ธาตุ และเจ้าพระยาศรีธรรมมาโคกราช ลูก
เจ้าพระยาศรีธรรมมาโคกนั้น”

ข้อความข้างต้นนี้แสดงว่าขณะที่เจ้าพระยา
กุมารกับพระนางเลือดขาวได้เข้าไปพักในเมือง
นครศรีธรรมราชในราว พ.ศ. ๑๗๒๓ นั้น ได้พบ
พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชสององค์ ซึ่งเป็นพระบิดา
และพระโอรสกันและกัน แต่องค์บิดานั้นสวรรคต
เหลือแต่อิฐ

ส่วนปัญหาที่ประทับของพระเจ้าศรีธรรมมา
โคกราชขณะที่ทรงมีพระราชโองการผ่านไปให้
พระเจ้าสุณัต์ผู้ครองเมืองชานยปุระอยู่แห่งใดนั้น
มีผู้ให้ความเห็นว่า ราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราชมีถิ่น
กำเนิดอยู่ที่กรุงละโว้ ผู้เสนอความเห็นนี้คือ
ศาสตราจารย์จร สุขพานิช ซึ่งเสนอไว้ในการ
สัมมนาประวัติศาสตร์เรื่อง “ราชวงศ์ศรีธรรมมาโคก
ราชตามจารึกดงแม่ นางเมือง จังหวัดนครสวรรค์
เป็นราชวงศ์แรกของไทยหรือไม่” ที่หอสมุดแห่ง
ชาติ เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๑๕ มีใจความว่า

เมื่อ พ.ศ. ๑๔๐๔ เจ้าชายวาสุเทพกับพระอนุชาอีกสามองค์ ได้เป็นหัวหน้าคุมชาวไทยขวนลงมาจากแคว้นลานนา เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในอาณาจักรสยาม คนพวกนี้ได้ตั้งตัวขึ้นเป็นใหญ่ในกรุงละโว้ราชธานี แต่ต้องยอมขึ้นอยู่กับอำนาจของภายหลังที่พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ (พ.ศ. ๑๕๔๕-๑๕๕๓) ได้แผ่อำนาจเข้ามาปกครองลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

ใน พ.ศ. ๑๖๕๘ หลังจากพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ ครองราชย์ได้ ๒ ปี ก็ได้ขยายอำนาจเข้ามายังลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา กษัตริย์กรุงละโว้ทรงพระนามว่าพระเจ้าศรีธรรมมาโสกราช ได้ส่งราชทูตไปสู่ราชสำนักจีนในราชวงศ์ซ้อง แต่ต่อจากนั้นเพียง ๑-๒ ปี พอพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ ทรงแผ่อำนาจเข้ามาถึง อิสรภาพของอาณาจักรสยามก็หมดลง การส่งทูตไปเมืองจีนจึงไม่มี กระทั่งสิ้นพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๑๖๕๓ แล้วห้าปี (คือใน พ.ศ. ๑๖๕๘) กรุงละโว้จึงเริ่มส่งทูตอีก และส่งติดต่อกันมาอีกระยะหนึ่ง เพราะเมื่อสิ้นพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ แล้วได้เกิดสงครามแย่งราชบัลลังก์ในกัมพูชากันเรื่อยมา

จนกระทั่งถึงสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ได้เสวยราชย์ใน พ.ศ. ๑๗๒๔ ได้ทำสงครามปราบปรามพวกจามจนได้ชัยชนะ และกำจัดความวุ่นวายภายในเรียบร้อย จากนั้นจึงส่งราชโอรสเข้ามาปกครองกรุงละโว้เสียเอง ชำยังเกณฑ์พวกคนไทยจากอาณาจักรสยามไปสร้างปราสาทพระขรรค์ในกัมพูชาเมื่อ พ.ศ. ๑๗๒๔ อีกด้วย กรณีนี้เป็นการสร้างความคับแค้นพระทัยให้พระเจ้าศรีธรรมมาโสกราชที่สองมาก จึงได้ทรงชวนพระมเหสี พระอนุชา และชนชาวละโว้อพยพลงไปภาคใต้ โดยไปตั้งถิ่นฐานบนหาดทรายแก้วซึ่งในเวลานั้นยังมีฐานะเป็นชุมชนริมฝั่งทะเลชื่อ “ตามพรลิงค์”

ที่กล่าวมานี้เป็นหลักฐานของศาสตราจารย์ ขจร สุขพานิช นักประวัติศาสตร์ไทยคนหนึ่งที่ยืนยันว่า พระเจ้าศรีธรรมมาโสกราชเดิมมีถิ่นฐานที่ทำนุในภาคกลาง แต่ได้อพยพครัวเรือนคนไทยและละโว้ไปหาถิ่นฐานใหม่ทางใต้เมื่อ พ.ศ. ๑๗๒๑ เป็นต้นมา จนสามารถสร้างบ้านแปงเมืองและตั้งราชวงศ์ชื่อ “ปัทมวงศ์” หรือ “ปทุมวงศ์” ได้สำเร็จในราว พ.ศ. ๑๗๓๓ ณ หาดทรายแก้ว อันเป็นที่ตั้งตัวจังหวัดนครศรีธรรมราชในเวลานี้

มีนักประวัติศาสตร์อีกท่านหนึ่งซึ่งศึกษาประวัติศาสตร์ศรีวิชัยและประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชมานานปี นั่นคือ ม.จ. จันทร์จिरาญาติ รัชนี ผู้รู้ท่านนี้ยืนยันว่าพระเจ้าศรีธรรมมาโสกราชมีถิ่นกำเนิดในนครศรีธรรมราช และได้ตั้งราชวงศ์ปัทมวงศ์ (หรือปทุมวงศ์) ขึ้นปกครองแดนดินภาคใต้ โดยมีศูนย์กลางปกครองที่หาดทรายแก้ว (หรือตามพรลิงค์) อันเป็นที่ตั้งตัวจังหวัดในเวลานี้ แล้วแผ่อำนาจเข้ามาถึงภาคกลางของประเทศไทย

ม.จ.จันทร์จिरาญาติ รัชนี ทรงประทานความเห็นไว้ใน “วารสารสยามสมาคม” เล่มที่ ๖๔ ภาคที่ ๑ ประจำเดือนกรกฎาคม ๒๕๑๕ มีข้อความสำคัญตอนหนึ่งว่า “พระนามพระเจ้าศรีธรรมมาโสกราชทั้งสองพระองค์ที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๓๕ (ดงแม่ปางเมือง) เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่าทรงเป็นพระราชบิดากับพระโอรสระหว่างกัน และทั้งสองพระองค์ทรงเป็นกษัตริย์เมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งมีความเห็นในเวลาต่อมาว่า พระนามนี้เป็นพระนามเฉพาะของกษัตริย์เมืองนครศรีธรรมราชอย่างแท้จริง”

นอกจากนั้นยังได้ประทานความเห็นเกี่ยวกับพระราชโองการของพระเจ้าศรีธรรมมาโสกราชที่ทรงสั่งให้พระเจ้าสุนันต์ทรงบำเพ็ญกุศลถวายแด่มกรเตงอัญชคตศรีธรรมมาโสกราช ณ เมืองชานบุระไว้ด้วย อีกประการหนึ่งหากพิจารณาจากชื่อ

ของตำบลดที่พบศิลาจารึกหลักนี้ว่า “แม่นางเมือง” ก็เป็นคำปักษ์ได้ซึ่งหมายถึง “พระมหาลีใหญ่” (The Great Queen) ซึ่งในปัจจุบันเรียกกันว่า “พระพันปีหลวง (The Queen Mother) หรือ “พระแม่เต่า” (The Old Matriarch) เหมือนอย่างอาคารที่พระนางหรือเจ้าหญิงสุนทรได้ทรงสร้างไว้บนเกาะกลางแม่น้ำไชยาที่เรียกว่า “ศาลาแม่นางสุนทร” (แต่ปัจจุบันได้พังทลายไปหมดแล้ว)

ม.จ.จันทรจิรายุวัฒน์ รัชนี้ ได้ประทานความเห็นเพิ่มเติมว่าพระนาม “พระเจ้าศรีธรรมมาโสกราช” หรือ “พญาศรีธรรมมาโสก” มีปรากฏเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. ๑๗๑๐ ในศิลาจารึกหลักที่ ๑๕ พระนามนี้เป็นของกษัตริย์แห่งนครศรีธรรมราชอย่างไม่ต้องสงสัย บางทีเรียก “มหाराชแห่งศรีวิชัย” อีกนามหนึ่งด้วย แสดงว่าราชวงศ์ศรีธรรมมาโสกราชหรือปฐมวงศ์ได้กำเนิดที่นครศรีธรรมราช นอกจากนี้ยังได้พบจดหมายเหตุจีนสมัยราชวงศ์ซ้อง ซึ่งบันทึกปีที่แคว้นซันโพซี (หรือนครศรีธรรมราช) เคยส่งราชทูตไปประเทศจีนเป็นลำดับมาหลายปี

การส่งทูตไปประเทศจีนในราชวงศ์ซ้องดังกล่าว มีที่น่าสังเกตว่าคณะราชทูตซันโพซีหรือนครศรีธรรมราชที่ไปใน พ.ศ. ๑๗๑๑ นั้น ได้กล่าวว่าอาณาจักรนี้มีการพลัดเปลี่ยนกษัตริย์และกษัตริย์องค์ใหม่ทรงเป็นพระโอรสของกษัตริย์องค์ก่อน ข้อความดังกล่าวจึงรับกันตั้งแต่ พ.ศ. ๑๖๒๐ เป็นต้นมา

ในขณะนี้เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่าพระนาม “พระเจ้าศรีธรรมมาโสกราช” หรือ “พญาศรีธรรมมาโสก” เป็นพระนามอย่างเป็นทางการของกษัตริย์พระองค์แรกของอาณาจักรศรีธรรมราช จึงพอจะอนุมานได้ว่าอาณาจักรศรีวิชัยซึ่งเคยมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองครี(ไชยา) ได้เสื่อมอำนาจลง ศูนย์อำนาจได้ย้ายไปอยู่ที่

นครศรีธรรมราชตั้งแต่ พ.ศ. ๑๖๒๐ เป็นต้นมา เมื่อเป็นเช่นนี้จึงได้สันนิษฐานว่าขณะนั้นอาณาจักรนครศรีธรรมราชคงจะมีอำนาจปกครองขึ้นมาถึงเมืองชานยปุระ(ที่ปากน้ำโพ) เป็นอย่างน้อย มีบางท่านเห็นว่าน่าจะปกครองขึ้นไปถึงหัวเมืองทางตอนเหนือเสียด้วยซ้ำ มิฉะนั้นแล้วหัวเมืองทางเหนือจะติดต่อออกทางทะเลได้อย่างไร ในเมื่อบริเวณปากน้ำโพต้องขึ้นอยู่กับอาณาจักรนครศรีธรรมราชเสียแล้ว ข้อสันนิษฐานนี้รับกับข้อความในตำนานเมืองพัทลุงว่า “ในขณะที่พระยา कुमारกับพระนางเลือดขาวเข้าไปพักในเมืองนครศรีธรรมราชเมื่อ พ.ศ. ๑๗๒๓ นั้น ได้พบว่าขณะนั้นมีพระเจ้าศรีธรรมมาโสกราชทรงครองเมืองอยู่องค์หนึ่ง และอีกองค์ได้สวรรคตไปเหลือแต่พระอัฐิเท่านั้น”

เป็นความจริงทางประวัติศาสตร์อยู่ประการหนึ่งว่า สถานการณ์ที่เมืองใดเมืองหนึ่งได้พัฒนาตามกาลเวลาแห่งประวัติศาสตร์ สามารถสร้างระบบการเมืองมาได้ มีอำนาจครอบคลุมชุมชนอื่นให้เป็นบริวารได้ สร้างวัฒนธรรมขึ้นเป็นสัญลักษณ์ของตนเองได้ ย่อมแสดงว่าเมืองนั้นคือ “นครรัฐ” ที่มีอำนาจสมบูรณ์ในตัวเอง

“นครศรีธรรมราช” ได้ผ่านกาลเวลาแห่งประวัติศาสตร์ สามารถสถาปนาระบบการเมืองการปกครองในรูป “ธรรมราช” มีอำนาจครอบคลุม “เมืองสิบสองนักษัตร” มีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์หลายประการ นครศรีธรรมราชจึงควรมีฐานะเป็น “นครรัฐ” ในภูมิภาคนี้ได้ ความสำเร็จอันสมบูรณ์นี้เป็นผลจากความพยายามของ “พระเจ้าศรีธรรมโศกราช” พระราชาผู้ทรงธรรมและอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาเทียบเทียมพระเจ้าโศกโดยแท้

พระเจ้าศรีธรรมโศกราชทรงปกครองนครศรีธรรมราช ตั้งแต่ราว พ.ศ. ๑๗๐๐ เศษเป็นต้นมา ซึ่งน่าจะถือว่าเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ศรีธรรมโศกราช (หรือปฐมวงศ์หรือปฐมวงศ์) มีคุณูปการที่สำคัญคือ สร้างพระบรมธาตุเจดีย์ขึ้นในนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นผลให้ชาวภาคใต้มีพระบรมธาตุองค์นี้เป็นปูชนียสถานสำคัญสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน

พระเจ้าศรีธรรมโศกราชปกครองนครศรีธรรมราชอยู่ได้ไม่นานนัก ก็ให้มีอันเป็นไปก็คือเมื่อ พ.ศ. ๑๗๒๒-๑๗๒๓ ขณะที่มีงานสมโภชพระบรมธาตุที่เพิ่งสร้างเสร็จ และมีการตราสารไปให้เมืองบริวาร ๑๒ นักษัตรมาร่วมงานด้วยนั้น ความทราบถึง “ท้าวพิไชยเทพเชียงแสนราวาง” ผู้เป็นพระบิดาท้าวอุทองแห่งอโยธยา (มิใช่กรุงศรีอยุธยา) ท้าวเธอจึงฉวยโอกาสยกทัพมาถึงแม่น้ำสายหนึ่งที่ตำบลบางสะพาน (อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์) พระเจ้าศรีธรรมโศกราช

ทรงเป็นผู้รักสงบและมั่นในพระศาสนาจำต้องยกกองทัพไปยับยั้ง ไพร่พลทั้งสองฝ่ายล้มตายมาก พระเจ้าศรีธรรมโศกราชทรงสลดพระทัยจึงขอสงบศึก

มีข้อความในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชตอนหนึ่งว่า “ท้าวอุทองจงพระกรข่มมงกุฏของท้าวศรีธรรมโศกตกจากพระเศียร แล้วท้าวศรีธรรมโศกสัญญาว่า เมื่อตัวพระองค์กับพระอนุชายังอยู่ขอให้ป็นทองแผ่นเดียวกัน ถ้าท้าวอุทองประสงค์สิ่งใดจะจัดแจงให้นานไปเบื้องหน้าให้มาขึ้นแต่กรุงอโยธยา ฝ่ายท้าวอุทองก็รับเป็นไมตรีแก่กัน แลท้าวอุทองว่า ถ้าท้าวศรีธรรมโศกต้องการสิ่งใด ท้าวอุทองจะจัดให้มาเจรจาความกันแล้ว ต่างองค์ต่างยกไพร่คืนเมือง”

ในการสงบศึกครั้งนั้นมีการแบ่งปันอาณาเขตกันระหว่างทั้งสองรัฐ มีข้อความในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชอีกตอนหนึ่งว่า “ท้าวอุทองยกพระหัตถ์บ้องขวานขึ้นชี้ว่า แต่เทียมศิลาไปฝ่ายทักษิณเป็นแดนท้าวศรีธรรมโศก เทียมเทาศิลาไปฝ่ายอุดรเป็นแดนท้าวอุทอง ด้วยเดชโพธิสมภารของท้าวอุทองท้าวศรีธรรมโศก ไม่ทั้งปวงก็แหวกออกครานั้นแล ท้าวอุทองพญาศรีธรรมโศกหลังน้ำทักษิณเทก อธิฐานเป็นพระญาติพระวงศ์สืบไป ถ้าสิ้นบุญพญาศรีธรรมโศกแล้ว ท้าวเธอฝากพระนางพญาศรีธรรมโศก แลทั้งพญาจันทร์ภาณุ พญาพงษ์สุราหะ พระพี่น้องทั้งสองด้วย”

หลังจากนั้นอีกไม่นาน (สันนิษฐานว่าน่าจะเป็น พ.ศ. ๑๗๒๕) พระเจ้าศรีธรรมโศกราช (พญาศรีธรรมโศก) ก็สวรรคต พญาจันทร์ภาณุผู้น้องก็ขึ้นครองราชย์สืบแทนเป็น “พระเจ้าศรีธรรมโศกราชที่ ๒” ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๗๒๕ และพญาพงษ์สุราหะ ผู้น้องอีกองค์หนึ่งก็เลื่อนขึ้นดำรงตำแหน่งพญาจันทร์ภาณุสืบแทน (ทำนองเดียวกับเลื่อนเป็นพระมหากษัตริย์นั่นเอง)

ครั้นถึง พ.ศ. ๑๗๖๐ พระเจ้าศรีธรรมโศกราชที่ ๒ ก็สวรรคต พญาพงษ์สุราหะก็ขึ้น

ครองราชย์เป็น “พระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชที่ ๓” แต่เอกสารต่างชาติและคนรุ่นหลังมักจะเรียกว่า “พระเจ้าจันทรภาณุ” อันเป็นตำแหน่งเดิมติดปากอยู่ กษัตริย์องค์นี้มีชื่อเสียงและเกียรติคุณสูงในศิลาจารึกหลักที่ ๒๓ ซึ่งพบที่วัดเสมาเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้ออกพระนามกษัตริย์องค์นี้ว่า “พระเจ้าจันทรภาณุศรีธรรมราช” ทรงเป็นหัวหน้าราชวงศ์ปทุมวงศ์ ทรงมีพระเชษฐาอนุภาพมาก ได้ทรงยกทัพเรือไปรบที่ลังกา ซึ่งเวลานั้นพระเจ้าปรากรมพาหุที่ ๒ ทรงปกครองอยู่ พระเจ้าจันทรภาณุมีชัยชนะ ได้อัญเชิญพระพุทธรูปหิงค์มายังนครศรีธรรมราช

ราว พ.ศ. ๑๗๕๕ พระเจ้าจันทรภาณุ (หรือพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชที่ ๓) ก็ยกไปรบลังกาอีกครั้งหนึ่ง โดยได้รับการช่วยเหลือจากทหารชาวทมิฬและทหารชาติป่าดงดิบ ซึ่งเป็นศัตรูของพวกเขา มาแต่โบราณเข้ามาสมทบด้วย ผู้สำเร็จราชการเกาะลังกาชื่อ “วีรพาหุ” ยกกำลังเข้าต่อต้าน ในระยะแรกของการรบพระเจ้าจันทรภาณุมีชัย แต่ระยะหลังกองกำลังพวกป่าดงดิบใจไปเข้าข้างลังกา ตีพวกทมิฬซึ่งเป็นพันธมิตรของพระเจ้าจันทรภาณุแตกพ่ายไป ทำให้กองทัพลังกาสามารถล้อมกองทัพนครศรีธรรมราชไว้ได้ เป็นเหตุให้กองทัพของพระเจ้าจันทรภาณุ(หรือพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชที่ ๓) เสียหายมากจนแตกพ่ายกลับมา หลักฐานทางลังกากล่าวว่าพระองค์สิ้นพระชนม์ในที่รบ จึงเป็นอันสิ้นสุดรัชกาลพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชที่ ๓ (หรือพระเจ้าจันทรภาณุ) ลงใน พ.ศ. ๑๗๕๕

แม้จะสิ้นสุดรัชกาลที่ ๓ แห่งราชวงศ์ปทุมวงศ์ไป แต่พระเกียรติคุณของกษัตริย์พระองค์นี้ก็ยังปรากฏอยู่ตลอดมา นับเป็นกษัตริย์นครศรีธรรมราชอีกองค์หนึ่งที่สร้างไว้ซึ่งเกียรติยศที่ปรากฏเหนือปากฟ้านครศรีธรรมราชมิรู้คลาย

พระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชที่ ๔ ถือได้ว่าเป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายของนครศรีธรรมราชในยุคที่เป็นรัฐอิสระ ทรงขึ้นครองราชย์เมื่อ พ.ศ. ๑๗๕๕ สืบต่อจากพระเจ้าจันทรภาณุ (ศรีธรรมมาโศกราชที่ ๓) ซึ่งเสด็จสวรรคตในที่รบขณะยกทัพไปตีลังกาเป็นครั้งที่ ๒ รัชสมัยของกษัตริย์พระองค์นี้นครศรีธรรมราชไปประสบปัญหาการเมืองการปกครองอย่างรุนแรง จนทำให้อำนาจทางการเมืองเกือบล่มสลายลง ปัญหาทางการเมืองและการปกครองดังกล่าว ได้แก่

๑. การรุกรานของชวา เหตุการณ์รุกรานนี้เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ. ๑๘๑๑-๑๘๑๒ กษัตริย์เกียรตินครแห่งเมืองสิงห์สหาหรีในเกาะชวาตะวันออกได้ขยายอำนาจไปปกครองเกาะชวา เกาะสุมาตรา และเกาะโมลักกัส แล้วแผ่มายังฝั่งตะวันออกของแหลมมลายู รวมทั้งรัฐนครศรีธรรมราช เฉพาะรัฐนครศรีธรรมราชถูกโจมตีถึงสามครั้ง

ครั้งแรก โจมตีไม่สำเร็จเพราะเมืองนครศรีธรรมราชมีไม้ล้อมกำแพงไว้อย่างหนาแน่น จึงใช้อูบายหวานเงินเข้าไปในป่าไม้แล้วกลับออกมา เมื่อชาวเมืองทราบก็ช่วยกันดางป่าไม้ ทัดทวาซึ่งชุมนุมอยู่ก็ยกกลับมาใหม่ คราวนี้ตีได้โดยง่าย เจ้าเมืองต้องนำครอบครัวหนีไปอยู่ที่เขาแดงอยู่ระยะหนึ่งกรมการเมืองระดมชาวเมืองเข้าช่วยตีจนกองทัพชวาแตกไป

ครั้งที่สอง ทัดทวาโจมตีอีก คราวนี้ทำอุบายว่าจะมาลวงลูกสาว ขอให้พระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชออกไปรับ แต่พอออกไปก็ถูกพวกชวาจับมเหสีต้องออกไปไถ่คืนได้ที่เกาะนางโคย แต่ต้องยอมเป็นเมืองขึ้นและส่งส่วยไขเปิดเป็นประจำทุกปี

ครั้งที่สาม ด้วยเหตุที่ชวานครส่งส่วยไขเปิดไม่สม่ำเสมอ ทัดทวาจึงยกมาทวงหลายครั้ง จนถึงครั้งหลังสุดชวานครมีวีรบุรุษชื่อ “พังทการ” ซึ่งมีวิชาประวัติตอนเด็ก ๆ นำพิศวงมาวางแผนการรบ

ฟังการได้ร่วมกับทหารขันอาสาขุดคูรอบเมือง พระเวียง พอขุดส่งกองทัพมาทวงอีก ฟังการจึงวางแผนให้ทหารชุมนุมอยู่ที่เขามหาชัย ล่อให้ทัพชวาตามมา พอได้จังหวะก็ชุมนุมโจมตีจนชวาแตกไป เป็นอันว่านครศรีธรรมราชเป็นอิสระพ้นจากการเป็นเมืองขึ้นของชาวชวาด้วยฝีมือของวีรบุรุษชื่อ “ฟังการ” โดยแท้

๒. ภัยพิบัติจากไข้ห่า(โรคระบาด) ในราว พ.ศ. ๑๕๑๓ ได้เกิดไข้ห่า(หรือไข้ยมน) กระจายทั่วทั้งเมือง เป็นเหตุให้ผู้คนที่ต้องอพยพหลบหนีไปอยู่ที่ซึ่งคาดว่าจะปลอดภัย เช่น เขาวัง (อำเภอสถานสกา) และบ้านโมคลาน (อำเภอท่าศาลา) เป็นต้น เมื่อโรคระบาดบรรเทาลงพระเจ้าศรีธรรมมาโสกราชที่ ๔ ก็พยายามชักชวนผู้คนให้คืนกลับมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่หาดทรายแก้วดังเดิม แต่การณ์ก็เป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะผู้คนหวาดกลัวต่อโรคร้าย

จากเหตุการณ์ร้ายทั้งสองประการนี้ ทำให้อำนาจทางการเมืองการปกครองของนครศรีธรรมราชที่เคยรุ่งโรจน์เหนือดินแดนคาบสมุทรไทยและหัวเมืองบริวารทั้ง ๑๒ เมือง (เมืองสิบสองนักษัตร) ได้สิ้นสุดลง พระเจ้าศรีธรรมมาโสกราชที่ ๔ ก็สวรรคตใน พ.ศ. ๑๘๑๕ รวมเวลาที่นครศรีธรรมราชมีฐานะเป็นรัฐอิสระอยู่ประมาณ ๑๐๐ ปี โดยมีราชวงศ์ศรีธรรมมาโสกราช(หรือปทุมวงศ์) เป็นผู้ปกครองดินแดนนี้ต่อเนื่องถึงสี่รัชกาล

หนึ่งศตวรรษที่นครศรีธรรมราชในฐานะรัฐอิสระบนคาบสมุทรไทย ราชวงศ์ศรีธรรมมาโสกราชได้ใช้ความสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติ และความได้เปรียบในแง่ศูนย์กลางการเดินทางเรือ มาเป็นจุดสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและสังคม จนชุมชนนี้กลายเป็นนครรัฐที่สมบูรณ์กล่าวคือ

ประการแรก มีความสมบูรณ์ทางสินแร่ เครื่องเทศ ของป่าและรัตนชาตินานาชนิด จึงกลายเป็นศูนย์กลางติดต่อค้าขายมาแต่โบราณ สินค้าที่ชาวต่างชาติต้องการ มีทั้งประเภทสินค้าจำเป็นและ

สินค้าฟุ่มเฟือย สินค้าสำคัญที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ในจดหมายเหตุจีนและบันทึกของชาวอาหรับ ซึ่งชนต่างชาติต้องการจากบริเวณนี้มากเป็นพิเศษคือ ประเภทเครื่องเทศ ได้แก่ กระวาน (บางแห่งเรียกลูกเอ็น) กานพลู การบูร มะพร้าว แก่นจันทร์ กฤษณา พริกไทย ดีปลี ไม้หอม จิงข่า ลูกจัน มหาหิงคุ์ น้ำมันหอมกำยาน และเครื่องแกง หรือเครื่องปรุงรสอาหาร ประเภทของมีค่า ได้แก่ พวกหินที่หายาก เช่น แก้วหิน พลอย หินมียา สีย้อมผ้า เป็นต้น ประเภทผลิตผลจากป่าและสัตว์ ได้แก่ งาช้าง เขาสัตว์ สมุนไพร สัตว์ป่า และปลาน้ำจืด เป็นต้น ประเภทแร่ ได้แก่ ทองคำ เงิน ดีบุก ตะกั่ว และพลวง เป็นต้น

ประการที่สอง ตำแหน่งที่ตั้งเป็นจุดศูนย์กลางการเดินทางระหว่างจีน อินเดีย และประเทศทางอ่าวเปอร์เซีย ซึ่งแหลมมลายูตอนเหนือเป็นจุดศูนย์กลางที่สำคัญที่สุดในการซื้อขายและแลกเปลี่ยนสินค้า และการเผยแพร่วัฒนธรรม เมืองตามพรลิงค์เป็นเมืองท่าค้าขายสำคัญ มีเศรษฐกิจมั่นคง เพราะอยู่ท่ามกลางทะเลเปิด ซึ่งดำรงสภาพการณ์เช่นนี้มีอยู่ตลอดประวัติศาสตร์ทางการค้า ไม่ว่าจะเป็นจีน อินเดีย อาหรับ และประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ด้วยเหตุนี้ทำให้เมืองในเขตตามพรลิงค์ เป็นชุมชนทางการค้าอีกหลายแห่ง เช่น ไทรบุรี ตะกั่วป่า เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป “ศรีธรรมมาโสกราช” หมายถึงตำแหน่งของกษัตริย์ผู้ปกครองนครศรีธรรมราชและเป็นผู้อยู่ปล้ำกับพุทธศาสนาเช่นเดียวกับพระเจ้าอโศกมหาราช มีการสืบทอดอำนาจต่อเนื่องมาจนกระทั่งกลายเป็น “ราชวงศ์” ผู้ครองนครศรีธรรมราช ในชั้นหลังเมื่อนครศรีธรรมราชถูกรวบไว้ในอำนาจของกรุงศรีอยุธยา คำว่า “ศรีธรรมมาโสกราช” ก็ได้กลายมาเป็นทำเนียบนามของเจ้าเมืองต่างๆ ทั้งที่ “นครศรีธรรมราช” และ “ไมโขนครศรีธรรมราช” ไปด้วย